

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.6.5>

Volume 4/1 Spring

2020 p. 57-68

**BERTOLT BRECHT'İN “CESARET ANA VE ÇOCUKLARI” ADLI ESERİNDE
AHLAK ÇÖKÜNTÜSÜ¹
THE MORAL CORRUPTION IN THE WORK OF BERTOLT BRECHT CALLED
“MOTHER COURAGE AND HER CHILDREN”**

İlayda Kübra SAYGILI²

ÖZ

Bireylerin, erdemleri yok sayma pahasına, savaşın sessiz tanıklarına dönüşümlerini, savaş ortamında hayatta kalma mücadelesini metanın insan üzerindeki etkisiyle harmanlayarak eserinde ustalıkla işleyen Bertolt Brecht, insan olmanın yükümlülüklerini ve bu yükümlülüklerin savaş açmazlarında karakter üzerinde yarattığı yıkıcı etkileri evrensel bir nitelikte kaleme almıştır. Çalışmada, Bertolt Brecht'in epik tiyatro anlayışına yer verilmiş, çağın olumsuz etkilerinin eserdeki topluma ve karakterlere yansımaları saptanmış, savaş döneminde hakim olan ahlaki çöküntü üç başlık halinde analiz edilmiştir. Otuz Yıl Savaşları dönemi çerçevesinde kurgulanan eserde savaş şartlarının ahlaki tutumlarda yarattığı çöküntüye örnekler verilmiştir. Eser, savaşın soğuk yüzünün, insanı günbegün içine çeken karanlığının ve öldürücü doğasının tasviriyle, savaşların insanı ahlaken yozlaştıran anlamsızlığını resmetmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bertolt Brecht, Savaş Dönemi, Ahlaki Yozlaşma, Epik Tiyatro.

¹ Bu makale, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Alman Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı'nda üzerinde çalışmakta olduğum “Bertolt Brecht'in Cesaret Ana ve Çocukları ile Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf Adlı Eserlerinde Toplumun Ahlaki Açından Yozlaşması: Karşılaştırmalı Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans Tezinden üretilerek oluşturulmuştur.

² Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Alman Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2011-653X>, E-mail: saygililay@hotmail.com

ABSTRACT

Bertolt Brecht, who mentions about individuals' transforming into silent witnesses of war by assuming that there are no virtues and their struggle to remain alive by blending it with the effect of meta on humans, has written about responsibilities of being a human and the destructive impact of such liabilities on the character within challenges of war in a universal language. In the study, epic theater approach of Bertolt Brecht has been mentioned, reflections of negative effects of age on community and characters in the work have been determined, and the moral collapse observed in war period has been analyzed under three headings. In the work that is fictionalized within frame of thirty year wars, examples have been given for the collapse caused by war conditions on moral attitudes. With depiction of darkness of war that pulls people to it on each day and its deadly nature, the work pictures meaninglessness of wars which disrupts people with respect to moral aspects.

Keywords: Bertolt Brecht, War Period, Moral Corruption, Epic Theater.

Giriş

Her toplumun uyum içinde yaşayabilmesi ve sürekliliği adına çeşitli kanunlar bulunmaktadır. Bu kanunlar insanoğlunu bir arada tutmakta ve ahlak yargılarını gözetmektedirler. Birinin canına kastetmek uygar bir toplumda birçok yaptırımı beraberinde getirmektedir. Dünyanın herhangi bir bölgesinde birini kasten öldürmek uzun süreli hapis cezasına, hatta kimi bölgelerde ölüm cezasına çarptırılmayı gerektirmektedir. Ancak savaş döneminde ölüm, gündelik hayata kolaylıkla sızmakta, insanlık ve ahlak kuralları yok sayılmaktadır. Milyonlarca insanın ölümünün olağan bir durum haline geldiği savaş döneminde, yüzlerce insanı öldüren biri madalya dahi alabilmektedir. Bu durum savaş koşullarının ahlaki değerleri nasıl yok ettiğine kanıt niteliği taşımaktadır (Brittan 2011).

Eserde Cesaret'in oğlu Eilif, hayvanlarını vermek istemeyen köylüleri, askerlerin karnını doyurabilmek için öldürdüğünde kumandanı tarafından övgülerle karşılanmıştır. “*Aferin sana, demek yiğit adamlarımın midesine iyi bir şeyler girmesi için geberttin onları.*” (Brecht 1992: 28). Ancak savaş bittiğinde Eilif, köylüleri yine aynı sebeple öldürdüğünde idama mahkum edilmiştir. Savaş süresince kahramanlık olarak görülen ve ödüllendirilen davranışlar, barış geldiğinde aniden ahlak dışı sayılmaktadır. “*Bir köylünün hayvanlarını çalmanın neresi yiğitlik?*” (Brecht 1992: 99). Kanunun ve düzenin rayında gitmediği savaş süresince kumandanın kendi kanunu işlemiş, askerlerin karnını doyurabilmek uğruna gösterilen davranış büyük erdemler arasına girmiştir. Eilif onurlu, erdemli bir birey olarak övgüyü hak etmektedir. Öte yandan savaş sona erdiğinde Eilif, savaşın ahlaki tutarlılığa olanak tanımayan yıkıcı gücünün kurbanı olmuştur. Ahlak yargılarının savaş öncesi ve savaş

TOBİDER

sonrası olarak ikiye bölünmesiyle iyi ve kötü arasındaki ayrım, fark edilemez duruma gelmiştir.

İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılayacak bir toplum düzeni yaratmanın mümkün olduğunu savunan psikanalist Fromm'a göre, kardeşlik, sevgi, dayanışma ve işbirliğine dayanan, insanın kendi gücüne bağlı olgular sayesinde yıkıcılığın yerini yaratıcılık alacaktır (Yavuzer 2013: 46). Savaş çarkının dönmesinde kendi payı olan bireyler, zararına dokunacak bir işe kalkışmaktan ölesiye korktuğundan, eserde ideal bir toplum düzenine ulaşmanın, yıkıcılığı aşmanın olanaksızlığı görülmektedir. Düzeni sağlamakla yükümlü bir asker dahi haksızlığa karşı çıkmaktan korkmaktadır. Askerin bir anlık cesaretle atıldığı direniş çabası, Cesaret Ana'nın gerçekçi sözleriyle sonuçsuz kalmıştır. Askerin, "*Buna dayanamıyorum, saçmalamayın, haksızlığa katlanamıyorum.*" (Brecht 1992: 63) sözleri üzerine Cesaret:

"Bunda haklısınız, ama ne zamana kadar? Ne zamana kadar katlanamayacaksınız haksızlığa? Bir veya iki saat mi? Gördünüz mü, bunu kendinize hiç sormadınız, oysa asıl sorun bu, neden dersiniz, hücrenin sefil bir yer olduğunu anladığımızda birden bu haksızlığa katlanabilirsiniz artık." (Brecht 1992: 63).

Cesaret'in konuşmaları üzerine şikayetinin kendine zarar verebileceğini düşünen asker, çaresiz sessiz kalmıştır. Savaş gölgesinde erdemli olmak veya doğrularının arkasında durmak oldukça zordur. Her anlamda insanı yok eden bu dönemde toplumun bütünleşmesinin ve değerlerine bağlı kalmasının güçlüğü, Fromm'un yarattığı ideal toplum imgesine ulaşmayı engellemektedir. Erdemli kalmayı başaranlar, savaşın insana insanca davranmaya olanak tanımayan hükmü sebebiyle zarara uğradığından, Cesaret'in bireysel çabaların sonuçsuzluğuna dair yaptığı uyarı, toplumun tutarsız ahlak yargısını yansıtmaktadır.

Epik Tiyatro Anlayışı

Bertolt Brecht, burjuva tiyatrosunun çağdaş beklentileri karşılamakta başarısız olduğu düşüncesinden yola çıkarak, klasik tiyatro biçimlerine karşı, epik-diyalektik tiyatro kuramını geliştirmiştir. Yazar, gerçekçi/doğalcı tiyatro ve 1920'li yıllardaki Alman tiyatrosunun hem tekniğinin hem de özünün yetersizliğine değinmiş, geleneksel tiyatrodaki halkın problemlerine değinilmemesini önemli bir sorun olarak görmüştür. Brecht, diyalektik tiyatro aracılığıyla açlık, savaş, ekonomik çöküntü gibi insanlığa hitap eden temel sorunlara dikkat çekmiştir. Brecht'e göre bu sorunlar üzerine seyirciyi düşündürmek, toplumun kaderciliği aşmasına ve çözüm odaklı farklı bir bakış açısı geliştirmesine olanak tanımaktadır. Gerçekçi tiyatroyu deneysellik ve tarihsellikten uzak gören Brecht, farklı yüzyıllardan ya da farklı sınıflardan alınan kişilerin, tarihsel gelişimi veya sınıfsal durumu gözetilmeksizin aynı tip karakterize edilmesine karşı çıkmıştır. Yazar, Tanrısal yazgının değişmezmiş gibi gösterildiği Antik tragedya anlayışını reddetmiştir (Şener 2006: 266-268).

Brecht epik tiyatro kuramıyla, o zamana dek Batı kültürüne hakim olmuş olan Aristotelesçi temel sanat görüşünü değiştirmek istemiştir. Binlerce yıldır süregelen, seyircinin ruhen arınması olarak nitelenen *katarsis* ve doğanın taklidi, *mimesis* terimlerini içeren geleneksel anlayışa karşı çıkmıştır. Brecht'in epik tiyatro anlayışı hem sanatçıya siyasal bir rol kazandırmış hem de sanatçıyı toplumdan soyutlanmış biri olmaktan

kurtarmıştır. Sanatçıyı özgürleştirirken aynı zamanda toplumu da özgür kılmıştır. Hayatın işleyişi içinde gözden kaybolan siyasal tutumları ortaya çıkarmış, siyasal durumları özgürleştirici yönüyle betimlemiştir (Makal 2008: 41-43).

Epik tiyatro unsurlarından biri olan yabancılaştırma efekti, B. Brecht'in *Tiyatro İçin Küçük Organon* eserinde değindiği üzere temelini tarihsel materyalizmin sistematığından almıştır. Yabancılaştırma, yazarın Marksist öğretisiyle olan bağı doğrultusunda, gerçekliğin yüzeysel görünümünün altında yatan durumları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır ve sıradan olanı veya alışılmışı olağan dışı olarak yansıtmaktadır. Tıpkı Marx'ın sosyoekonomik süreçleri incelemesi, bu süreçlerin tutarsızlıklarını ortaya koyması ve meta ile para ilişkisini formüle etmesi gibi, Brecht de sosyal ilişkileri ve tiyatroya özgü nesnelere, çelişkileri açığa çıkaran Marksist bir bakış açısıyla karakterize etmiştir. Yazarın *Verfremdungseffekt*, yabancılaştırma efekti terimi, kaynağını Marx'ın *Entäusserung*, *dışsallaşma* ve *Entfremdung*, *yabancılaşma* terimlerinden almaktadır. Marx bu terimlerle, kapitalizmin yapısının işçiyi makineleştirdiğine, dış dünyadan soyutladığına ve yabancılaştırdığına değinmiştir. Brecht ise yabancılaştırma efekti terimiyle, çelişkileri yadsıyan geleneksel gerçekçiliğin aksine, insan psikolojisinin ve etkileşimlerinin aksayan yönlerini ve tutarsızlıklarını ortaya koymuştur (Stevens 2016: 35-36).

Brecht tiyatrosunda, yabancılaştırma unsurlarından biri olan *Tarihselleştirme* (*Historisierung*) kavramı aracılığıyla, tarihsel olmayanlar dahil her olayın tarihsel boyutta değerlendirilebilmesine olanak tanınmaktadır. Güncelliğe müdahale etme veya günceli dışsallaştırma şansını yitirmiş olan seyirci, farklı bir bakış açısı kazanmakta ve güncel olayın mutlaklığını sorgulamaktadır. Güncelliğin aşılması, toplumsal koşulların eleştirilebilirliğini ve değiştirilebilirliğini kavramak, anın mutlaklığı düşüncesinden sıyrılmak açısından gerekli görülmektedir (Parkan 1983: 42-43).

Epik tiyatrodaki, duyguların gösterilebilir özelliği nedeniyle yararlanılan mimik ve jestlerin kullanımı yabancılaştırma tekniğine hizmet etmektedir. Oyuncu kendini karakterle bir tutmamak koşuluyla duyguyu göstermekte özgürdür. Mimik ve jestler oyuncunun kimliğinden bağımsız olmakla birlikte, sahnelenen karakterin sosyal durumunu da yansıtmaktadır. Diyalektik yöntemde duygulara sosyal bir değer kazandırılmaktadır (Natschke 2009: 30).

Seyircinin benimsediği kimliği yeniden biçimlendirmek ve benlik algısındaki bütünlüğün ideolojik bir illüzyon olduğunu göstermek isteyen B. Brecht, seyircide çelişkiler uyandırmayı, inandıklarını sarsmayı amaçlamıştır (Eagleton 2004: 195). Sınıf çatışmasını yeni, diyalektik anlayış ile yansıtan Brecht'in toplumsal çelişkileri temel alması, Kafka'nın eserlerindeki toplum algısıyla örtüşmektedir. Fakat Kafka zorbalığa karşı durmasına, ezilenden ve aşağılanandan yana tutum göstermesine rağmen bireylerin dünyayı değiştirebilme gücüne karamsar yaklaşmıştır. Kafka'da her umut beraberinde korkuyu, her cevap ise yeni bir soruyu getirmektedir. Her cevabın yeni bir soruya yol açtığına, hiçbir şeyin kesin bir değer taşımadığına kuşkusuz Brecht de inanmıştır, ancak bu durum onu Kafkaesk karamsarlığın tersine dünyanın daha çok akla dayanan, daha iyi bir yer olma ihtimaline dair sarsılmaz bir inanca ve mücadeleye azmine itmiştir. Gerçekleri yabancılaştırma hem Kafka'nın hem de Brecht'in üsluplarında görülmektedir, eski mitlerin tarihsel bir öz sunması gibi, onların yapıtlarında da tarihsel zamanın özünü verme çabası görülmektedir. Bu tarihsel özü Brecht öğretici oyunlarında hayata geçirmiştir (Fischer 2012: 90).

Eser Üzerine

Bertolt Brecht'in 1938-1939 yıllarında kaleme aldığı, on iki sahneden oluşan "Cesaret Ana ve Çocukları" adlı epik tiyatro oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği dönemde tamamlanmış, Grimmshausen'in *Simplicissimus* eserine paralel olarak Otuz Yıl Savaşları dönemi çerçevesinde kurgulanmıştır. Adolf Hitler yönetimindeki Almanya'nın yeni bir dünya savaşının eşiğinde olması yazarın, savaş koşullarının açmazlarını tarihselleştirme aracılığıyla, gerekli estetik uzaklığı sağlayarak yansıtmak istemesine sebep olmuştur. Estetik uzaklığın varlığı, tiyatronun öz niteliğini ortaya çıkarmakta ve gerçekle ilişki kurarak tiyatroyu yaşam içinde olması gereken konuma taşımaktadır. Diyalektik tiyatrodaki bu tür bir uzaklık sabit bir durum yaratma amacı taşımamaktadır. Oyun ve seyirci arasındaki uzaklık, yakınlaşma ve uzaklaşma durumlarının her ikisini de kapsayan devingen bir değer üretmektedir (Şener 1993: 65-66).

Pasifist görüşüyle Brecht, seyirciye yol gösterme, düşündürme amacıyla, savaşların getirdiği ağır koşullar altında ezilen insanları, savaş durumundaki halkı ve baştakilerin tutumlarını eserinde işlemiştir. Otuz Yıl Savaşları döneminde 1624-36 yılları arasında, geçimini sağlamak için, ailesiyle birlikte savaş birliklerinin ardından İsveç, Polonya, İtalya ve Bavyera'yı baştanbaşa geçip ticaretini sürdüren Anna Fierling eserin ana karakteridir. Yazar, savaş karşısında çaresiz kalan insanların, yitirilmiş erdemlerin, kaybolan benliklerin tasvirini yapmış, savaş yıkımlarının yalnızca harap olmuş şehirlere karşılık gelmediği, en derin yıkımın değerlerde gerçekleştiği gerçeğini eserine yansıtmıştır.

Anna Fierling bilinen adıyla *Cesaret Ana*, büyük oğlu cesur *Eilif*, küçük oğlu dürüst *Schweizerkas* ve dilsiz kızı *Katrin* olmak üzere üç çocuğa sahiptir. Anna, her ne kadar çocuklarını savaşa kurban etmemeye çalışsa da gerek şartlar gerekse yaptığı seçimler yüzünden buna engel olamayacaktır. Eserdeki diğer karakterler, kumandan, alay papazı, başçavuş, Cesaret Ana'nın arkadaşı *Yvette Pottier*, levazımcı, asker yazıcı, aşçı *Lamb*, sancaktar, köylüler ve diğer askerlerdir (Brecht 1992: 5).

Askeriyede Ahlak Çöküntüsü

Başçavuş, asker yazıcı ile konuşmasında savaşın kendi içinde bir düzeni olduğundan bahsetmektedir. Barışı "pislik", savaşı ise "düzen" ve "ahlak" sözcükleriyle tanımlayan başçavuşa göre, savaşın olmadığı yerde ahlak da yoktur.

"Burada çok uzun zamandır savaş olmamış anlaşılır. Sorarım sana, bu durumda nasıl ahlak beklenebilir? Barış pislikten başka bir şey değildir, ancak savaş sağlar düzeni. Barış sırasında insanlık tohuma kaçıyor. İnsanlar ve hayvanlar har vurup harman savruluyor. Herkes istediğini tükünüyor, ekmeğin üstüne kalın bir dilim peynir, onun üstüne de koca bir parça salam... Ancak savaşın olduğu yerde düzenli kayıtlar ve listeler tutulur, deri balyalanır, buğday çuvala koyulur, insan ve hayvan bir temiz sayılır ve emniyete alınır, çünkü herkes bilir: Düzen olmadan savaş yürümez!" (Brecht 1992: 7).

Savaşın beraberinde getirdiği sefalet durumunda düzen olması, bu düzenin barış zamanından iyi olduğunun dile getirilmesi savaş koşullarına adapte olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, insanların barış döneminde böylesine düzenli

yaşayamadıkları, o erdeme sahip olmadıkları eleştirilmektedir. Bir dilim ekmeğin altın değerinde olduğu bu dönemde, giyilen giysinin, ulaşılabilen yiyeceğin kaydının tutulması ahlak göstergesi olmuştur artık. Barış döneminde düzenli yaşam sürdürmeyen halkın, zor koşullarda bu erdemi edindiği bir askerin ağzından savaş yüceltilerek dile getirilmektedir.

Savaş esnasında köylüler hayvanlarını saklamakta ve bu yüzden askerler yiyecek bulmakta zorluk çekmektedirler. Cesaret'in büyük oğlu Eilif, köylülerin ormana sakladıkları hayvanları bulmuş, köylüleri öldürerek yirmi sığırı kumandanına getirmiştir. Savaş döneminde gösterdiği bu yiğitlik ile ödüllendirilen Eilif, barış döneminde aynı eylemi yaptığıında idama mahkum edilmiştir.

“Şimdi kumandanının yanına gel ve sağıma otur. Çünkü sen imanlı bir savaşçı olarak büyük bir kahramanlık gerçekleştirdin ve bir din savaşında bu yaptığını Tanrı adına yaptın, şehre girdiğimde, bunun için altın bir bileklikle ödüllendireceğim seni.” (Brecht 1992: 25).

Savaş zamanında aldığı bu övgünün, barış geldiğinde nasıl tersine döndüğü alay papazı ve bir askerin diyalogunda görülmektedir. *“Savaşta onu bunun için onurlandırdılar, kumandanın sağ yanında oturdu. O zaman yiğitlikti bu! Üstlerle konuşsak?”* (Brecht 1992: 99). *“İşe yaramaz. Bir köylünün hayvanlarını çalmanın neresi yiğitlik?”* (Brecht 1992: 99).

Savaşlarda sıradan insanların büyük kazançlar elde etmediği, aniden tersine dönen yargılar yüzünden Eilif'in artık kurban rolü oynadığı açıktır. Doğruları ve yanlışları katı bir çizgiyle ayıran emir komuta zincirinin bireyin lehine hareket etmekten uzak olduğu görülmektedir. Eilif'in eylemine şartlar sebebiyle farklı açılardan yaklaşmış ve o, yiğitliği sebebiyle savaş kurbanı olmuştur. Aynı eylemin, öncesinde savaş ve sonrasında barış söz konusuyken iki farklı perspektifte, doğru ya da yanlış olarak tasvir edilmesiyle ahlaki tutumların tutarsızlığı eleştirilmektedir. Değer yargıları savaş öncesi ve savaş sonrası olarak ikiye bölünmüştür.

Cesaret Ana rütbelilerin iyi, cesur ve güçlü adamlara ihtiyaç duymalarının, kendi yetersizliklerinden kaynaklandığını söylemektedir. Bir yerde büyük erdemlerin bulunması, orada yolunda gitmeyen şeyler olduğunun kanıtı olarak görülmektedir. Savaş kurbanları yeterince güçlü olmalıdır ki ters giden düzenin üstünü örtebilsinler.

“Eğer bir kumandan veya kral çok aptalsa... adamların ölesiye cesur ve erdemli olması gerekir. Çok cimriyse ve az asker toplarsa her birinin bir Herkül olması gerekir. Ve eğer hiçbir şeyle ilgilenmeyen, şapşalın tekiyse, hepsinin tilki gibi kurnaz olması gerekir, yoksa geberip giderler... İyi bir ülkede erdeme gerek yoktur, herkes çok sıradan ve normal zekalı, hatta bana kalırsa korkak bile olabilir.” (Brecht 1992: 29).

Eserlerinde sıklıkla sistem eleştirisi yapan Brecht'in burada da üstlere yönelttiği eleştiri görülmektedir. Sistem ne kadar kötüyse, birey de o kadar yükün ağırlığı altında ezilmektedir. Eserde, baştakiler yanlış yaptıkça ve bu yanlışları sürdürmeye devam ettikçe, kişinin özgür olamayacağı vurgulanmaktadır. Buradaki özgürlükten kasıt güçlü ve erdemli olma yükümlülüğüdür. Halk sırf sistemin çarkı dönebilsin diye çabalamak, iyi olmak, dürüst olmak, hayatta kalmak zorundadır. İşlerin yeterince iyi gittiği bir yerde, büyük erdemlere

gerek duyulmayacak olmasıyla, insanların böylesine çok çabalamak zorunda kalmayacakları dile getirilmektedir.

Askerler, şehit düşen komutanın cenaze törenine katılmak yerine içki içmeyi tercih etmektedirler. Minnet ve vefa duygularından yoksun oldukları görülmektedir. Bu durum Cesaret Ana ve asker yazıcının konuşmasında göze çarpmaktadır. “Ölen komutanınızın cenaze töreninden kaçmanız utanç verici!” (Brecht 1992: 73). “Paralar törenden önce dağıtılmamalıydı. Şimdi törene gitmek yerine içiyorlar.” (Brecht 1992: 73). Eserde askerler hiçbir zaman tam bir bağlılıkla hareket etmemektedirler. Her ne kadar bu bir din savaşı, kutsal bir savaş diye yinelense de, yüce olan vatani görevde bile hiçbir inanç yoktur. Nasıl büyük güçler kendi çıkarları doğrultusunda hareket ediyorsa, askerler de para uğruna hizmet etmektedirler.

Savaş sonrası Cesaret Ana ve askeriye aşçısı Lamb, bir papaz evinin önünde dilenmektedirler. Aşçı Lamb içeridekilere seslenirken Sokrates’in dürüstlüğüne onu idama sürüklediğinden bahsetmektedir:

“Tanırsınız dürüst Sokrates’i
Gerçeği konuşan daima:
Ah hayır, borç bilmediler ona şükranı
Dahası tuzak kurdu yukarıdakiler sinsice ona
Ve uzattılar önüne baldıranı...
Dürüstlük getirmişti onu bu hale!
Ondan yoksun olana ne mutlu!” (Brecht 1992: 108).

İnanıldığı gibi yaşayan Sokrates, yine inandıkları uğruna idama mahkum edilmiştir. Sokrates, Atina halkının sorgulamasına sebep olduğu için dönemin yöneticileri tarafından cezalandırılmak istendiğinde, düşüncelerinden pişmanlık duyduğunu söyleyerek aldığı cezadan kurtulabilecekken bunu reddetmiş, canı pahasına doğrularının arkasında durmuştur. Lamb, Sokrates örneği ile tıpkı diğer erdemlerde olduğu gibi dürüstlük erdeminin de kötü sonuçlar doğurduğunu dile getirmektedir. Eserde Lamb, tarihte yaşamış bilgeler ve azizlerin yaşamlarından örneklerle, erdemlerin kötü sonuçlara yol açtığını savunmuştur. Savaş boyunca insanların duygularına hakim olan egoizm ve erdemlerden yoksunluk, Lamb aracılığıyla yansıtılmıştır. Eserdeki karakterler, resmin bütününe görmekten çok, olaylara olumsuz yaklaşmaktadırlar. İçinde buldukları şartlar yüzünden oluşan karamsar ruh halleri eylemlerine yansımakta ve benmerkezci hareket etmektedirler.

Din Adamlarında Ahlak Çöküntüsü

Alay papazı savaşın içinde de barış olduğu görüşündedir. Barış döneminde yapılabilecek her şeyin savaş süresince de yapılabileceğini, hatta dünyaya çocuk bile getirilebileceğini savunmaktadır. Savaş da en az barış kadar olağandır ona göre.

“Savaşın içinde de barış vardır demek istiyorum, sakın yerleri vardır. Çünkü savaş tüm ihtiyaçları karşılar, barışçıl olanlar dahil, bunun çaresine bakılmıştır, yoksa tutunamazdı... Saldırı sırasında kağıt oynayamazsın, bunu en huzurlu barışta tarla sürerken de yapamazsın, ama zaferden sonra fırsatlar çıkar. Bir bacağını bir top mermisi kopartabilir, önce önemli bir şeymiş gibi yaygara koparırsın, ama sonra sakınleşirsin ya da içkini verirler, sonunda yine ortalıkta zıplayıp durursun ve savaşın durumu eskisinden kötü değildir. Ve tüm bu katliamın ortasında senin bir

samanlıkta veya başka bir yerde üremeni engelleyen mi var, kimse seni bundan sürekli uzak tutamaz, o zaman da savaş veletlerine kavuşur ve onlarla sürebilir. Hayır, savaş her zaman bir çıkış yolu bulur, olacak şey değil bitmesi. Neden bitmek zorunda olsun?” (Brecht 1992: 77).

Savaş her ne kadar olumsuz duygular çağrışırsa da, alay papazının konuşmasında artık savaşı içselleştirdiği görülmektedir. Huzurlu bir ülkede yapılabilecek her şeyin, katliamın ortasında da yapılabileceğini savunan alay papazı, gücünün yetmediği yerde, var olan düzene uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Ancak alay papazının, inancına ters düşmesine rağmen, savaşı olumlama başlama, ahlaki çöküntünün toplumsal kimlik gözetmeksizin herkes üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir. Acıların, kayıpların olduğu süreci, bir din adamının olumlama, bireylerin içindeki iyiliğin günden güne savaşa yenik düştüğünün kanıtı niteliğindedir.

Cesaret Ana ve alay papazı barışın geldiği söylentisini duyduklarında, alay papazı canını kurtarmak için cüppesini giymemeyi düşünmektedir. Cesaret, onu temkinli olması için uyarır. “*Koşuşturuyorlar. Ben karşıya geçiyorum. Cüppemi giymesem mi?*” (Brecht 1992: 89). “*Kendinizi dinsiz olarak tanıtmadan önce durumu daha ayrıntılı öğrenin...*” (Brecht 1992: 89). Savaş boyunca hiçbir inanca ya da görüşe tümüyle bağlı kalınmadığı, ilkelerin ve değerlerin yok sayıldığı görülmektedir. Alay papazı hayatta kalabilmek için tarafsız görünmeyi tercih etmiştir. Bu durumda inandıkları uğruna mücadele etme azmi, hayatta kalma isteğine yenik düşmüştür.

Kadın Figüründe Ahlak Çöküntüsü

Cesaret Ana, arkadaşı Yvette Pottier'e savaşın henüz dört beş yılı daha olduğundan ve bu süreçte iyi iş yapabileceğinden bahsetmektedir. Bir tarafta savaş süresince verilen can ve mal kayıpları varken, diğer tarafta kendi kazancını düşünen ve içten içe savaşın sürmesini isteyen Cesaret Ana tasvir edilmiştir. “*...Ama savaş fena gitmiyor. Tüm ülkeler katılana kadar hiç yoktan dört-beş yıl daha sürebilir. Biraz uzak görüşlü olup dikkatsizlik de etmezsem iyi iş yaparım...*” (Brecht 1992: 35). Cesaret, anne kimliğiyle değerlendirildiğinde, oğlunu savaşa kurban etmemek için askere göndermek istemeyen bir kadındır. Öte yandan söz konusu kendi kazancı olduğunda, anne kimliğini geri planda bırakarak savaşın sürmesini dilemektedir. Söylemleriyle maddi kazancını ön planda tutan Cesaret Ana başına gelecek felaketlere hazırlıklı gibidir. Cesaret Ana'nın maddiyatı ön planda tutması, metayı vicdan ve erdemlerden daha önemli gördüğünün simgesidir.

Cesaret Ana, dilsiz kızı Katrin, Yvette Pottier ve alay papazı Protestanların ordugahındalardır. Bu sırada Katolikler aniden baskın yapmışlardır. Top sesleri duyulurken Yvette Pottier'in düşündüğü tek şey dış görünüşünün nasıl olduğudur.

“Ne diyorsunuz, Katolikler geliyor? Şapkam nerede? Kim tepindi bunun üstünde? Katolikler geldiğinde ortalıkta böyle dolaşamam ki. Sonra ne düşünürler hakkımda? Aynam da yok. Alay Papazı'na: Nasılım? Pudra çok mu fazla?” (Brecht 1992: 43).

“Tam olması gerektiği kadar.” (Brecht 1992: 43).

“Peki kırmızı ayakkabılarım nerede... Burada bırakmıştım. Çadırıma geçmem gerek, çıplak ayakla. Rezalet bu!” (Brecht 1992: 43).

Yvette Pottier’in eser boyunca birkaç asker ile sevgili olduğu görülmektedir. Cesaret Ana’nın aksine kendi ayakları üstünde durmayan bir kadındır. Güzelliği ya da giyim kuşamıyla hayatta kalabileceği inancıyla hareket eden Pottier’in top atışları esnasında süslenmeye çalışması trajikomiktir.

Cesaret Ana, oğlu Schweizerkas’ı kurtarmak için arabasını rehin vermiştir. Alay kasasını tutan Schweizerkas’ın, Katolikler baskın yaptığında kasayı denize attığını öğrenen Cesaret Ana arabasını kurtaramayacağı düşüncesiyle pazarlığı uzatınca Schweizerkas’ın ölümüne sebep olmuştur. Pazarlığa aracılık eden Yvette albaydan haber getirir:

“Yalnız ikiyüze yapacaklarmış. Ve acele olmalıymış. Pek fazla ellerinde olmayacakmış. En iyisi tek gözliyle hemen albayıma gideyim. Kasanın onda olduğunu itiraf etmiş, işkence yapmışlar. Ama peşinde olduklarını anlayınca ırmağa atmış. Kutu yok oldu. Albaya koşup parayı alayım mı?” (Brecht 1992: 57).

Cesaret Ana ise, *“Kutu yok mu oldu? Bu durumda ikiyüzümü nasıl geri alacağım?” (Brecht 1992: 57)* diye karşılık verir. Geçimini savaştan sağlayan Cesaret Ana ticareti ön planda tutması yüzünden oğlunu kaybetmiştir. Savaş koşulları her ne kadar kötü de olsa Cesaret Ana’nın çocuklarını savaşa kurban etmesinde kendi payı da vardır. İlk olarak Eilif askere gönderildiğinde, Cesaret Ana yoluna devam edebilecekken, arabasını satış yapmak için durdurmuş ve askerler Eilif’i götürmüşlerdir. Ardından Schweizerkas, Cesaret Ana arabasını kurtarmayı hesaplarken ölmüştür ve Cesaret, kızı Katrin’i de şehre arabası için alışveriş yapmaya gittiği esnada kaybedecektir. Savaşta kayıp vermemeyi arzulayan Cesaret’in eylemleri düşünceleri ile örtüşmemektedir. Şartlar altında ezilen hem güçlü hem de acınası bir karakter yaratmıştır Brecht. Cesaret Ana güçlüdür çünkü savaşta on iki yıl boyunca ekmeğini adeta taştan çıkarmıştır; acınası bir haldedir çünkü hayatta kalma mücadelesi verirken sevdiklerini bir bir kurban etmiştir. Nasıl savaşlarda kayıplar veriliyorsa, sıradan bir insan olarak Cesaret Ana da kendi savaşında, kendi kayıplarını vermiştir.

Askerler tarafından arabası parçalanan Cesaret Ana, askerleri şikayet etmek için bir subay çadırına gitmiştir. Genç bir asker de yüzbaşığı şikayet etmek için oradadır. Sisteme ayak uydurmazsa işlerinin bozulacağından korkan Cesaret, askeri şikayetinden vazgeçirmeye çalışırken dile getirdiği cümlelerle, adeta kendisini ikna ediyor gibidir.

“...Evet bizi iyi tanıyorlar ve işlerini biliyorlar. Oturun! Ve hemen oturuyoruz. Otururken de ayaklanma olmaz. En iyisi tekrar ayağa kalkmayın, biraz önce durduğunuz gibi duramazsınız şimdi. Bana hava atmanız gerekmez, herkesten farkım yok benim. Hepimizin dizginleri ellerinde. Neden dersen, hık mik edersem işime zarar verirler...” (Brecht 1992: 64).

Cesaret Ana, sisteme başkaldırmak zararına olacağından sonunda şikayetinden vazgeçmiştir. Birey olarak Cesaret’in varolma çabası, üstlerin sözünün geçtiği yerde son bulmuştur. Erdemli olmak, doğruların arkasında durmak o dünyada mümkün değildir.

Alay papazı yaralanan köylülere yardım etmek istemektedir, onları Cesaret Ana'nın yanına taşımış ve ondan sargı bezi istemiştir. Cesaret Ana sargı bezlerinin bittiğini söyleyerek yaralılara yardım etmeyi reddetmiştir. Onlar için subay gömleklerini yırtamayacağını söylemektedir. “*Bende yok. Sargı bezlerinin hepsini alaya sattım. Onlar için subay gömleklerimi yırtmam.*” (Brecht 1992: 69). “*Hiçbir şey vermiyorum. Para vermiyorlar, neden dersen, hiçbir şeyleri yok da ondan.*” (Brecht 1992: 70).

Cesaret Ana'nın ticaret hırsı artık vicdanının önüne geçmiştir. Onun savaştan beslenen, katı mizacı bir kez daha görülmektedir. Cesaret, gün geçtikçe daha hırslı ve daha açgözlü olmaktadır. Para uğruna insanlığını hiçe sayan yozlaşmış bir karaktere bürünen Cesaret, maddiyata verdiği değer yüzünden, evrensel insani değerleri yok saymaktadır. Barışı aklından dahi geçirmeyen Cesaret Ana, para kazandıkça savaşın devam etmesini daha çok istemektedir, kazandıkça içindeki hırs daha da büyümektedir. Ona göre savaş, adamını iyi beslemektedir.

“*...Savaş bu işte! İyi bir kazanç kaynağı!*” (Brecht 1992: 83).

“*Savaşı bana kötülenize izin vermeyeceğim. Gücsüzlerin tırpanlandığı söyleniyor, ama onlar barışta da ölüp gidiyor. Ancak savaş adamını daha iyi besliyor.*” (Brecht 1992: 85).

Gücünü parasından alan Cesaret Ana eser boyunca asla huzura kavuşmamaktadır. Cesaret sürekli didinip durmasına rağmen, sevdiklerini savaşa kurban etmeye devam etmektedir. Metaya verdiği değer, onun sonunu hazırlamıştır. Savaşın eksilerini görmeyen bu karakter, açgözlü bir şekilde para hırsını sürdürmeye devam etmektedir.

Barışın geldiği söylendiğinde Cesaret Ana, ölen oğlu Schweizerkas için ayine gitmek istemektedir. Katrin'e bu bizim Schweizerkas'a olan borcumuz diyen Cesaret, sonrasında mallarını elden çıkartmak için ayine gitmekten vazgeçmiştir.

“*Meryem ve Yusuf adına! Katrin barış! Karalarını giy! Ayine gidiyoruz. Bu Schweizerkas'a borcumuz bizim. Gerçek midir ki?*” (Brecht 1992: 88).

“*Gel benimle, fiyatlar düşmeden mallarımı elden çıkartmam gerek. Belki bağlantıların sayesinde bana yardımcı olursun. Arabanın içine seslenir: Katrin, kilise işi yattı, onun yerine pazara gidiyorum...*” (Brecht 1992: 97).

Cesaret Ana tercihini bir kez daha ticaretten yana yapmıştır. Oğlunun yasını tutan anne figüründen uzak olan Cesaret artık davranışlarıyla şaşırtmamaktadır, adeta tekrar tekrar para kazanması ve ticaret yapması için kurulmuş, makineleşmiş bir kadın figürü vardır.

Savaş sürerken Cesaret Ana ve Katrin bir köy evinde konaklamaktadırlar. Protestanların Halle şehrine baskın yapmak isteyen Katolikler gece yarısı çıkagelmişlerdir. Bunun üzerine Katrin şehirdekileri uyarmak için davul çalmaya başlamıştır. Köylü kadın kendi canını ve hayvanlarını düşünerek Katrin'i durdurmak istemektedir.

“*Kayzercileri üstümüze saldırtacak!*” (Brecht 1992: 119).

“Hiç merhametin yok mu? Kalbin yok mu senin? Üstümüze gelirlerse ölürüz! Kılıçtan geçirirler bizi.” (Brecht 1992: 119).

“Sana başta bu serseri takımını çiftliğe sokma dedim. Son hayvanımızı götürseler onların umurunda mı?” (Brecht 1992: 119).

Canı pahasına da olsa şehirdekileri uyarmak isteyen Kattrin, vicdanı ve iyi niyeti temsil etmektedir. Öte yandan köylü kadın bencilce davranmıştır. Kattrin’i merhametsizlik ve kalpsizlikle suçlayan köylü kadın asıl merhametsizliğin yüzlerce insanın ölümü karşısında sessiz kalmak olduğunun bilincine varamamış veya durumun farkına varmış olsa da yaşam arzusunun, değerlerini ayaklar altına almasına izin vermiştir. Kattrin’in bu erdemli davranışı sonucunda ölecek olması, erdemli insanlara savaşlarda yer olmadığını bir kez daha kanıtlamaktadır.

Son sahnede Cesaret Ana’nın, vermiş olduğu tüm kayıplara rağmen ticarete devam edeceği görülmektedir. Kattrin’in cenaze masrafları için köylülere para bırakan Cesaret, tekrar yola koyulmuştur.

“Harcamalar için bu parayı alın.” (Brecht 1992: 124).

“Umarım arabayı tek başıma çekebilirim. İdare eder, içinde fazla bir şey yok. Tekrar ticarete başlamam gerek...” (Brecht 1992: 124).

Son alay ile birlikte çiftlikten ayrılan Cesaret Ana, ticareti uğruna kızını son yolculuğuna dahi uğurlamamıştır. Cesaret, kendini tamamen savaşa teslim etmiştir ve rüzgar nereye savurursa oraya gitmektedir. Bir başına yapılan kahramanlıklar hiçbir sonuç vermemiştir ve savaşın adamı Cesaret yine savaştan beslenmeye devam edecektir. Ailesi yok oldukça, sermayeyi geri plana atması gerekirken, tersi yönde hareket eden Cesaret, eser sonunda koşuma kendi girerek yaptığı seçimin yükünü omuzlarında taşımaktadır.

Sonuç

Çalışmada Bertolt Brecht’in “Cesaret Ana ve Çocukları” adlı epik tiyatro eserindeki ahlaki çöküntü analiz edilmiştir. Eserde, savaş mağdurlarının varoluş sancıları, suç, savaşta verilen kayıplar ve insanın kendine yabancılaşması betimlenmiş, yazar eserine, insanın kendine yabancılaşmasıyla birlikte gelen, savaşı kabullenme ve olumlama duygusunu yansıtmıştır. Eserin birçok bölümünde ahlaki çöküntü, savaş olumlanarak ve savaştan çıkar sağlanarak tasvir edilmektedir. Bununla birlikte savaş döneminde tüm erdemler reddedilmiş ve eserdeki karakterlerde daima kötülerin ve büyük güçlerin kazanacağı, sıradan insanların ezilmeye mahkum olduğu inancı hakimiyet sürdürmüştür.

Eserde B. Brecht, halka hitap ettiğinden yalın bir dil kullanmış, kimi zaman sert bir üslup ile bürokrasiyi eleştirmiştir. Karakterleri didaktik öğelerle tasvir eden yazar, çağın gerçeklerini eserine yansıtmış, yabancılaştırma efekti kullanarak halkı bilinçlendirmeyi amaçlamıştır. Yabancılaştırma efekti, büyük oranda Cesaret Ana üzerinden hissettirilmiştir. Cesaret, ailesi için canını ortaya koyabilecek anne figürü olmaktan uzaklaştıkça, izleyicinin Cesaret Ana ile özdeşleşme kurması imkansız hale gelmektedir. Bununla birlikte yozlaşmış

askeriye ve din adamları örnekleri üzerinde de yabancılaştırma efektini görmek mümkündür. Alışlagelmiş bir düzenin olmadığı çağa, sıra dışı karakterlerle ışık tutmuştur Brecht. Eserdeki birçok karakter kendi savaşını verirken ahlaki değerleri göz ardı etmektedir ve bu sebeple karakterlerle empati kurulamamaktadır. Cesaret Ana nasıl seçimini maddiyattan yana yaptıysa, din adamları kimin hükmü geçiyorsa ona göre hareket etmeyi, askerler ise vatan uğruna değil, para için savaşmayı seçmişlerdir. Savaşlarda düzen veya yargıç yoktur ancak kişinin vicdanının, kendi yargıcı olması gerektiği bir çağda, vicdan örneğine rastlanmayan eserdeki çoğu karakter, ahlaken yozlaşmıştır. Eserde, özünde her ne kadar kötü de olsa savaşı, mümkün olduğunca ahlaklı, dürüst ve erdemli bir şekilde karşılamak gerektiğine dikkat çekilmektedir. Cesaret, gerçek bir anne sevgisiyle hareket etmemiş, bunun sonucunda çocuklarını kaybetmiştir. Din adamları her şeye rağmen inançlarının arkasında durmadıklarından insanlara örnek olamamışlar ve askerler para uğruna savaştıkları için, yağmalar olmuş, halk zarar görmüştür. İnsanın içinde var olan kötülüğün savaş gibi ölümcül bir ortamda su yüzüne çıktığı görülmektedir. Eserdeki Kattrin gibi iyi insanlar da savaş ortamında can vermişlerdir, ancak onlar en azından ilkeleri uğruna ölmüşlerdir. Erdemli ve ahlaklı bireyler yitirilmiş olmasına rağmen, onların ölümü aslında insanlığın kurtuluşu olarak nitelendirilebilir. İnsanlık adına umut vardır, çünkü hala başkalarının iyiliğini düşünen, her koşulda erdemlerinin arkasında duran yürekli karakterler vardır.

KAYNAKÇA

- Brecht, B. (1992). *Cesaret Ana ve Çocukları. Otuz Yıllık Savaştan Bir Kronik*. İlker İngiliz (Çev.). İstanbul: Ara Yay.
- Brittan, S. (2011, November 5). Morality and War. Erişim Adresi: <https://www.ft.com/>
- Eagleton, T. (2004). *Edebiyat Kuramı Giriş* (İkinci Basım). Tuncay Birkan (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Fischer, E. (2012). *Sanatın Gerekliği*. Cevat Çapan (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yay.
- Makal, O. (2008). Bertolt Brecht ve Epik Kuram, Sinemada Etkileri Üzerine. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 40-71.
- Natschke, S. (2009). *Das politische Theater Bertolt Brechts: Mit Interpretationen seiner wichtigsten Stücke*. Norderstedt: BoD.
- Parkan, M. (1983). *Brecht Estetiği ve Sinema*. Ankara: Dost Kitabevi Yay.
- Stevens, L. (2016). *Anti-War Theatre After Brecht: Dialectical Aesthetics in the Twenty-First Century*. London: Palgrave Macmillan.
- Şener, S. (2006). *Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi* (4. Baskı). Ankara: Dost Kitabevi Yay.
- Şener, S. (1993). *Oyundan Düşünceye*. İstanbul: Gündoğan Yay.
- Yavuzer, N. (2013). *İnsanın Saldırgan ve Yıkıcı Doğasını Anlamak*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi, Sayı: 23, 43-57.